

मासाठी उपयोग

कृषि विषयक संक्षिप्त माहिती

सन २००२ (भाग-१)

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे - १

२(J) 2315sn, N8

P2.1

COMPITOME OF AGRICULTURE
YEAR 2002 (PART - 1)
MISSIONERATE OF AGRICULTURE, M. S. PUNE - 1

X9(J).2315sn,N8
M5-
261494

कृषि विषयक संक्षिप्त माहिती
सन २००२ (भाग-१)
कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१
Epitome of Agriculture
Year 2002 (Part-1)
Commissionerate of Agriculture, M. S. Pune-1

Y 1039-1

प्रस्तावना

"कृषि विषयक संक्षिप्त माहिती" हे पुस्तक कृषि विभागामार्फत गेली वीस वर्षांपासून प्रकाशित करण्यात येत आहे. या पुस्तकाचा मुख्य हेतू महाराष्ट्रातील कृषिविषयक बाबींची सांख्यिकीय माहिती देणे हा आहे. यामध्ये निरनिराळ्या पिकांचे क्षेत्र, उत्पादन व उत्पादकतेची माहिती, भूमि उपयोग वर्गीकरण, ओलीताखालील क्षेत्र, मृद संधारण, कृषि निविष्टा, टिबक सिंचन, तुषार सिंचन व जैविक खते या बाबींची सांख्यिकीय माहितीचा समावेश केलेला आहे. ही माहिती मुख्यत्वे कृषि विषयक संक्षिप्त माहिती भाग-१ व भाग-२ अशा दोन भागात प्रकाशित केली आहे. राज्यस्तरीय माहिती ही भाग-१ मध्ये प्रकाशित केली जाते तर भाग-२ मध्ये जिल्हावार माहिती प्रकाशित केली जाते. या शिवाय प्राकृतिक भू-वर्णन, पावसाचे विभाग, मृद नकाशा, पाऊसमान व जमिनीच्या प्रकारानुसार वर्गीकरण या नकाशांचा सुध्दा भाग-२ मध्ये समावेश केलेला आहे.

हे पुस्तक नियोजनकार, कृषि धोरण ठरविणा-यांना व कृषि शास्त्रज्ञांना फारच उपयुक्त ठरलेले आहे. तसेच कृषि विभाग व इतर संबंधित विभागांना संदर्भ पुस्तक म्हणूनही या पुस्तकाचा फारच उपयोग होतो.

या पुस्तिकेची उपयुक्तता वाढण्याचे दृष्टीने योग्य सूचनांचे जरूर स्वागत केले जाईल.

ज. स. सहारिया,
सचिव (कृषि)

मंत्रालय विस्तार,
मुंबई ४०० ०३२

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास
व मत्स्य व्यवसाय विभाग.

PREFACE

This volume of 'EPITOME OF AGRICULTURE' is being published by State Agriculture Department since last 20 years. The main object of this book is to provide statistical information on various Agricultural aspects of Maharashtra State in a concise manner. Statistical information on Area, Production and Productivity of the crops, Land use statistics, Irrigation Statistics, activities executed for soil conservation, information regarding Agricultural Inputs, Drip, Sprinkler irrigation, Bio-fertilizer is covered in this book. This information is published in two parts namely 'Epitome of Agriculture-Part I and II'. In Part-I, State level information is presented. In Part-II, districtwise information is provided. In addition, maps of Physiography, Rainfall Zones, Soil Map, Agro-climatic zones are included in Part-II

This book has been proved very useful to the planners, policy makers and agricultural scientists. Epitome of Agriculture is being used as a statistical reference book by agriculture department and other concerned departments.

Any constructive suggestions to increase the utility of this book will be highly appreciated.

Mantralaya
Mumbai 400 032

J. S. Saharia,
Secretary to Government (Maharashtra),
Agriculture, Animal Husbandry,
Dairy Development & Fisheries Department.

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	तपशील	पृष्ठ
१ (अ)	महाराष्ट्रातील भूमि उपयोग वर्गीकरण १९६०-६१ ते २०००-२००१	१४
१ (ब)	महाराष्ट्रातील व भारतातील तुलनात्मक भूमि उपयोग वर्गीकरण १९९४-९५ व १९९५-९६	१८
२	सन १९९९-२००० चे महाराष्ट्र राज्यातील जिल्हानिहाय भूमि उपयोग क्षेत्र, निव्वळ व एकूण बागाईत व एकूण क्षेत्र व दुसोटा क्षेत्र.	२०
३	बहिती खातेदारांची संख्या व बहितीचे क्षेत्र-महाराष्ट्र राज्य (कृषि गणना १९८५-८६ व १९९०-९१)	२६
४	महाराष्ट्र राज्यातील निरनिराळ्या प्रकारांसाठी उपयोगात आणलेल्या विहिरींची संख्या	२७
५	महाराष्ट्र राज्यातील जलसिंचनाच्या निरनिराळ्या साधनांनी भिजणारे निव्वळ बागाईत क्षेत्र व एकूण बागाईत क्षेत्र १९६०-६१ ते २०००-२००१.	२८
६	महाराष्ट्र राज्यातील मुख्य पिकांखालील एकूण बागाईत क्षेत्र १९६०-६१ ते २०००-२००१	३२
७	भारतातील परिस्थितीशी तुलना करता महाराष्ट्रातील रासायनिक खतांचा वापर	४०
८	महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख पिकांचे क्षेत्र १९६०-६१ ते २००१-२००२	४२
९	महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख पिकांचे उत्पादन १९६०-६१ ते २००१-२००२	५४
१०	महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख पिकांचे सरासरी उत्पन्न १९६०-६१ ते २००१-२००२	६६
११ (अ)	महाराष्ट्र राज्यातील खरीप, रब्बी व उन्हाळी हंगामातील पेरणी झालेल्या मुख्य पिकाखालील क्षेत्राची जिल्हानिहाय माहिती २०००-२००१.	७४
११ (ब)	महाराष्ट्र राज्यातील सन १९९६-९७ चे जिल्हानिहाय खरीप, रब्बी व उन्हाळी पिकाखालील क्षेत्र	८०
१२	महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख पिकांचे जिल्हावार हेक्टरी उत्पादन १९९७-९८ ते २००१-२००२	८२
१३	तांदुळाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन १९९६-९७ ते २०००-२००१	११२

CONTENTS

Sr. No.	Particulars	Page
1(A)	Land use classification of Maharashtra 1960-61 to 2000-2001	14
1(B)	Land use classification of Maharashtra <i>vis-a vis</i> All India 1994-95 & 1995-96	18
2	Districtwise area for L. U. S. net, gross irrigated, total area and area cropped more than once in Maharashtra State during 1999-2000	20
3	Number and Area of Operational holdings-Maharashtra State 1985-86 & 1990-91 Agricultural Census	26
4	Number of wells used for different purposes in Maharashtra State	27
5	Net area irrigated by different Sources and gross area irrigated in Maharashtra State from 1960-61 to 2000-2001	28
6	Irrigated area under principal crops in Maharashtra State from 1960-61 to 2000-2001	32
7	Fertiliser consumption in Maharashtra as compared to India	40
8	<i>Area of principal crops</i> in Maharashtra State from 1960-61 to 2001-2002	42
9	<i>Production of principal crops</i> in Maharashtra State from 1960-61 to 2001-2002	54
10	<i>Average yield of principal crops</i> in Maharashtra State from 1960-61 to 2001-2002	66
11(A)	Districtwise area sown under principal Kharif, Rabi and Summer crops in M. S. 2000-2001	74
11(B)	Districtwise gross cropped area and its break up into Kharif, Rabi and Summer 1996-97	80
12	Districtwise average yield of principal crops in Maharashtra State 1997-98 to 2001-2002	82
13	Area, average yield and production of <i>Rice</i> 1996-97 to 2000-2001	112

अ. क्र.	तपशील	पृष्ठ	
१४	खरीप ज्वारीचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	१९९६-९७ ते २०००-२००१	११४
१५	बाजरीचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	११६
१६	गव्हाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	११८
१७	रबी ज्वारीचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२०
१८	एकूण तृणधान्याचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२१
१९	तुरीचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२२
२०	हरभन्याचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२३
२१	उडीदाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२४
२२	मुगाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२५
२३	एकूण कडधान्याचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२६
२४	एकूण अन्नधान्याचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२७
२५	कापसाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२८
२६	उसाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१२९
२७	भुईमूगाचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन	-----,,-----	१३०
२८	तीळ, जवस, करडई, सूर्यफुलांचे व सोयाबीनचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन.	-----,,-----	१३१

Sr. No.	Particulars	Page
14	Area, average yield and production of <i>Kh. Jowar</i> ..	1996-97 to 2000-2001
15	Area, average yield and production of <i>Bajra</i> ..	-----,,-----
16	Area, average yield and production of <i>Wheat</i> ..	-----,,-----
17	Area, average yield and production of <i>Rabi Jowar</i> ..	-----,,-----
18	Area, average yield and production of <i>Total Cereals</i> ..	-----,,-----
19	Area, average yield and production of <i>Tur</i> ..	-----,,-----
20	Area, average yield and production of <i>Gram</i> ..	-----,,-----
21	Area, average yield and production of <i>Udid</i> ..	-----,,-----
22	Area, average yield and production of <i>Mung</i> ..	-----,,-----
23	Area, average yield and production of <i>Total Pulses</i> ..	-----,,-----
24	Area, average yield and production of <i>Total Foodgrains</i> ..	-----,,-----
25	Area, average yield and production of <i>Cotton</i> ..	-----,,-----
26	Area, average yield and production of <i>Sugarcane</i> ..	-----,,-----
27	Area, average yield and production of <i>Groundnut</i> ..	-----,,-----
28	Area, average yield and production of <i>Sesamum, Linseed, Safflower, Sunflower and Soyabean.</i> ..	-----,,-----

अ. क्र.	तपशील	पृष्ठ
२९	एकूण तेलबियांचे क्षेत्र, सरासरी उत्पन्न व उत्पादन.	१९९६-९७ ते २०००-२००१ १३४
३०	महाराष्ट्रातील संकरित आणि अधिक उत्पन्न देणाऱ्या जातींची व्याप्ती	१३६
३१	महाराष्ट्रातील प्रमुख फळे आणि भाजीपाला क्षेत्र	१३८
३२	महाराष्ट्रातील पीक निहाय क्षेत्राचा निर्देशांक	१४२
३३	महाराष्ट्रातील पीक निहाय उत्पादनाचा निर्देशांक	१४६
३४	महाराष्ट्रातील पीक निहाय सरासरी उत्पन्नाचा निर्देशांक	१५०
३५	महाराष्ट्रातील यंत्रसामग्री व कृषी अवजारे	१५४
३६	प्रमुख मृदसंधारण उपचारांची माहिती	१५६
३७	भूविकास कामाची वर्षवार प्रगती (कडा विरहित प्रकल्प)	१५७

Sr.No.	Particulars	Page
29	Area, average yield and production of Total <i>Oilseeds</i> .. 1996-97 to 2000-2001	134
30	Coverage under Hybrid and High yielding varieties in Maharashtra -----,,-----	136
31	Area under Major <i>Fruits and Vegetables</i> in Maharashtra -----,,-----	138
32	Cropwise Index number of <i>Area</i> in Maharashtra .. -----,,-----	142
33	Cropwise Index number of <i>Production</i> in Maharashtra .. -----,,-----	146
34	Cropwise Index number of <i>Average Yield</i> in Maharashtra .. -----,,-----	150
35	Machinery and Implements in Maharashtra .. -----,,-----	154
36	Major activities executed for Soil Conservation .. -----,,-----	156
37	Yearwise Land Development Progress (Non CADA Project) -----,,-----	157

आलेख

अ. क्र.	तपशील	पृष्ठ
१	महाराष्ट्रातील भूमि उपयोग वर्गीकरण सन २०००-२००१	१५९
२	वहिती खातेदारांची संख्या व वहितीचे क्षेत्र १९८५-८६ आणि १९९०-९१	१६०
३	महाराष्ट्रातील विहिरींची संख्या	१६१
४	महाराष्ट्रातील रासायनिक खतांचा वापर	१६२
५	महाराष्ट्रातील एकूण तृणधान्याचे उत्पादन	१६३
६	महाराष्ट्रातील एकूण कडधान्याचे उत्पादन	१६४
७	महाराष्ट्रातील एकूण अन्नधान्याचे उत्पादन	१६५
८	महाराष्ट्रातील एकूण तेलबियांचे उत्पादन	१६६
९	महाराष्ट्रातील कापसाचे उत्पादन	१६७
१०	महाराष्ट्रातील उसाचे उत्पादन	१६८

GRAPHS

Sr.No.	Particulars	Page
1	Land use Classification in Maharashtra during 2000-2001	159
2	Land Holdings-Agril. Census-1985-86 and 1990-91	160
3	Number of wells in Maharashtra	161
4	Fertilizer consumption in Maharashtra	162
5	Total Cereals (Production)	163
6	Total Pulses (Production)	164
7	Total Foodgrains (Production)	165
8	Total Oil seeds (Production)	166
9	Cotton (Production)	167
10	Sugarcane (Production)	168